

TOMASZ TALAR

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w
Józefowie

bofk@bofk.com.pl

ORCID ID: 0000-0003-4454-0976

CYFROWA TRANSFORMACJA A OUTSOURCING USŁUG KSIĘGOWYCH. MODA CZY KONIECZNOŚĆ?

DIGITAL TRANSFORMATION AND OUTSOURCING OF ACCOUNTING SERVICES. FASHION OR NECESSITY?

STRESZCZENIE

Udział nowych technologii wykorzystywanych w usługach rachunkowych coraz bardziej zaznacza swoją obecność. Cyfrowa transformacja wymusiła konieczność zmiany prowadzenia działalności gospodarczej w zakresie tych usług. Obowiązki nałożone przez ustawodawcę na przedsiębiorców oraz oczekiwania klientów spowodowały przeprowadzenie cyfrowej transformacji w biurach rachunkowych. Stosując metodę dogmatyczno-prawną, wykazano związek pomiędzy zmianami w prawie a koniecznością stosowania nowoczesnych narzędzi elektronicznych i rozwiązań cyfrowych. Z przeprowadzonych badań wynika, że cyfrowa transformacja w zakresie usług rachunkowych stała się koniecznością, a nie modą.

ABSTRACT

Nowadays new technologies are being used in accounting services and their presence is becoming much more visible than just few years ago. Due to digital transformation, there is an urgent need for changing approach in enterprises in that area. Thanks to new regulations and much higher customer expectations accounting offices were obliged to conduct digital transformation. Use of dogmatic-legal method has shown

some connections between changes in regulations and various IT solutions becoming necessary in accounting. Result of this research indicates that digital transformation in accounting services not just a fad, but a necessity.

SŁOWA KLUCZOWE: *cyfrowa transformacja, rachunkowość, outsourcing, biuro rachunkowe, podatki, bezpieczeństwo.*

KEYWORDS: *digital transformation, accounting, outsourcing accounting office, taxes, safety.*

WPROWADZENIE

Proces digitalizacji dotyczy niemal każdego aspektu działań, nie tylko biznesowych. Jest bez wątpienia zjawiskiem powszechnym i rozprzestrzeniającym się w bardzo szybkim tempie. Można powiedzieć, że nie ma dziś obszaru, w którym zjawisko cyfryzacji, digitalizacji czy jakieś formy automatyzacji nie występuje¹. Z jednej strony migracja działań reklamowych do sieci jest czymś powszechnym i bez wątpienia uzasadnionym z punktu widzenia liczby użytkowników, do których dany przekaz może trafić. Z drugiej – łatwość dostępu i relatywnie niski koszt reklamy w mediach społecznościowych prowadzą coraz częściej do podjęcia decyzji zarządów jednostek właśnie o takiej, a nie innej formie komunikacji z klientem. Po dziesięcioletniej obecności platformy Facebook w Polsce liczba jej użytkowników wynosiła ok. 16 tys. Wydaje się całkowicie uzasadnione podejście przedsiębiorców do tego typu działań marketingowych w przestrzeni cyfrowej. Warto też podkreślić, że liczba podmiotów korzystających z sieci wciąż rośnie².

Równoległe z rozwojem cyfryzacji życia społecznego postępuje zjawisko cyfryzacji w sferze działań zarządzania przedsiębiorstwem. Oczywiście działań, na które należy spojrzeć w sposób holistyczny. Nie tylko z perspektywy wielkości sprzedaży produktów i usług w sieci, ale także zarządzania jednostką gospodarczą.

¹ M. Such-Pyrgiel, Człowiek w dobie cyfrowej transformacji. Studium socjologiczne, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2019, ss. 347, ISBN 978-83-66220-96-6, s. 61-62.

² Według badań przeprowadzonych przez firmę Hootsuite, zakończonych raportem dotyczącym mediów społecznościowych na świecie oraz w poszczególnych krajach, z sieci w Polsce korzysta 31,97 mln osób, co stanowi 84,5% całkowitej populacji. Jak podaje raport, 25,9 mln osób korzysta z mediów społecznościowych. *Social Media w Polsce 2021 – nowy raport*, <https://empemedia.pl/social-media-w-polsce-2021-nowy-raport/> (dostęp: 16.07.2021).

Jednym z elementów, które dotyczą zarządzania jednostką, jest możliwość zlecenia na zewnątrz, innym podmiotom, różnego rodzaju usług niezbędnych z perspektywy prowadzenia działalności gospodarczej. Takie działania pozwalają zarządom nie tylko ograniczyć nakłady na konkretne projekty, ale przede wszystkim zaplanować i zarządzać kosztami w przedsiębiorstwie. Ponad wszelką wątpliwość koszt obsługi strategii podatkowej jednostki gospodarczej oraz elementów z nią związanych stanowi duży odsetek wydatków jednostki. Dotyczy to głównie obsługi prawnej, podatkowej oraz finansowo-księgowej przedsiębiorstwa. W wielu przypadkach przedsiębiorcy, szczególnie ci prowadzący swą działalność w niewielkim zakresie, nie posiadają wystarczających środków na stworzenie działu księgowości. Z kolei tempo zmian w przepisach prawa bilansowego, a przede wszystkim podatkowego, oraz zawłość tychże norm, nie pozwalają im na samodzielne działania w tym zakresie. Jedynym, jak się wydaje, optymalnym rozwiązaniem jest w takim przypadku *outsourcing* usług księgowych. Należy w tym miejscu zwrócić szczególną uwagę na zagadnienia, które mogą zostać pominięte przy podejmowaniu decyzji o zawarciu umowy dotyczącej prowadzenia księgowości z zewnętrzną jednostką. W kontekście cyfrowej transformacji i digitalizacji są to m.in. szeroko rozumiane bezpieczeństwo danych i dokumentów, bezpieczeństwo i organizacja wirtualnego stanowiska pracy, organizacja pracy zdalnej oraz zabezpieczenie sprzętu przed cyberatakami.

BEZPIECZEŃSTWO DANYCH I DOKUMENTÓW

Wkroczenie e-technologii w system ubezpieczeń społecznych w postaci elektronicznych deklaracji przesyłanych za pomocą oprogramowania Płatnik w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia zapoczątkowało konieczność dostosowywania się zarówno przedsiębiorców, jak i urzędników do zmiany sposobu pracy, myślenia o prowadzeniu przedsiębiorstwa oraz komunikowania się z administracją. Początkowo zakres e-usług był niewielki. Ograniczał się jedynie do przekazywania deklaracji zgłoszeniowych i raportów rozliczeniowych przez pracodawców (płatników) do odpowiednich jednostek Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (dalej: ZUS). Przez niemalże dziesięciolecie usługa ta była jedyną, znacząco wpływającą na zobowiązania związane z raportowaniem

danych przez przedsiębiorców. Kolejnym ważnym wydarzeniem z zakresu e-usług stało się wprowadzenie 1 stycznia 2008 r. e-deklaracji podatkowych dla wszystkich podatników. W styczniu 2010 r. powstaje e-Sąd, a 1 stycznia 2011 r. zostaje utworzona Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej (dalej: CEiDG) i otwiera się możliwość rejestracji przedsiębiorcy online. Sporo zmian w tym zakresie przyniósł rok 2014. Główny Urząd Statystyczny (dalej: GUS) umożliwia wyszukiwanie firm po numerze identyfikacji podatkowej dla innych systemów. Następuje deregulacja rynku usług księgowych oraz doprecyzowanie zostaje pojęcie tzw. e-faktury. To moment, który znacząco odmienił sposób prowadzenia działalności gospodarczej. Rzeczywiste ułatwienia wprowadzane dla przedsiębiorców w tym okresie znacząco skracają czas rejestracji przedsiębiorcy w CEiDG. Systemy typu *enterprise resource planning* (dalej: ERP) pozwalają na pobranie danych rejestrowych jednostek gospodarczych i bezpośrednio wprowadzenie ich do systemów, co znacznie skraca czas ewidencjonowania dokumentów źródłowych w systemach finansowo-księgowych. Jednak najwięcej zmian przynosi końcówka drugiego dziesięciolecia naszego stulecia. Zmiany te w pewnym zakresie ułatwiają obsługę księgową klientów przez biura rachunkowe. W 2017 r. deklaracje od podatku od towarów i usług mogą być składane jedynie drogą elektroniczną. I to bez wątpliwości poprawia komfort pracy oraz ogranicza ilość czasu potrzebnego do złożenia papierowego dokumentu we właściwym urzędzie skarbowym. Już rok później ustawodawca wprowadza jedno konto ZUS dla dokonywania wpłat oraz *split payment*, które to zmiany wyraźnie wskazują raczej na intensyfikację działań kontrolnych przedsiębiorców niż na upraszczanie procedur podatkowych. Wskazanie na osi czasu wybranych elementów wykorzystania nowoczesnych technologii informatycznych ma znaczenie nie tylko historyczne. Pokazuje ono bowiem skalę i czas, w jakim proces cyfrowej transformacji następuje w działalności przedsiębiorstw, a w szczególności przedsiębiorstw świadczących specyficzny rodzaj usług, mianowicie usługi rachunkowo-księgowe i podatkowo-prawne.

Ponad wszelką wątpliwość pandemia przyspieszyła działania zarówno administracji podatkowej, jak i przedsiębiorców oraz biur rachunkowych w zakresie procedur pozwalających na pracę w systemie hybrydowym bądź w formie tzw. *home office*. Skoro zatem działalność gospodarcza, przynajmniej w zakresie przepływu informacji i dokumentów, się zmienia, należy zadać

pytanie: jak zorganizować naszą pracę, pracę zdalną, aby dane i dokumentacja przekazywane przez klientów były bezpieczne?

Jak wynika ze sprawozdania prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych (UPDO) za 2019 r., do organu wpłynęło ponad 9300 skarg³. Z kolei w okresie od 1 kwietnia do 6 sierpnia 2020 r. do prezesa UODO zaraportowano ponad 2 tys. naruszeń typu *ransomware*⁴, które kojarzone są ze zwiększoną liczbą podmiotów, które przeszły na tryb pracy zdalnej⁵. Konieczność tego typu pracy wynikająca z szerzącej się pandemii jest oczywista. Jednak wraz z tą koniecznością należy brać pod uwagę ryzyko wynikające z ataków cyberprzestępców. Należy także pamiętać o ewentualnych karach wynikających z naruszenia przepisów RODO. Rozporządzenie ogólne przewiduje dwie grupy kar pieniężnych: „do 10 mln euro, a w przypadku przedsiębiorstwa lub grupy przedsiębiorstw o łącznym światowym obrocie przekraczającym 50 mln euro – do 2% całkowitego światowego obrotu z poprzedniego roku, a także do 20 mln euro, a w przypadku przedsiębiorstwa lub grupy przedsiębiorstw o łącznym światowym obrocie przekraczającym 500 mln euro do 4% całkowitego światowego obrotu z poprzedniego roku”⁶. Jak zatem widać, sankcje za uchybienie przepisom rozporządzenia mogą być znaczne, a co zatem idzie – wyraźnie mogą wpłynąć na wynik finansowy przedsiębiorstwa.

³ *Sprawozdanie z działalności Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych w roku 2019*, <https://gov.pl/pl/437> (dostęp: 16.07.2021), s. 25.

⁴ Do ataków typu *ransomware* dochodzi najczęściej w wyniku nieodpowiedniego zabezpieczenia połączeń pomiędzy komputerem użytkownika a serwerem, na którym znajdują się dane. Naruszenia takie określa art. 34 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U. UE L. z 2016 r. Nr 119, s. 1 ze zm.), [https://sip.lex.pl/#/act/68636690?unitId=art\(34\)](https://sip.lex.pl/#/act/68636690?unitId=art(34)) (dostęp: 31.07.2021).

⁵ G.J. Leśniak, *Firmy w pandemii tracą dokumenty*, Prawo.pl, <https://sip.lex.pl/#/external-news/1795664352?keyword=Firmy%20w%20pandemii%20trac%C4%85%20dokumenty%20i%20dane> (dostęp: 16.07.2021).

⁶ M. Gawroński, *RODO Przewodnik ze wzorami*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 391. Zob. art. 83 ust. 4–5 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U. UE L z 2016 r. Nr 119, s. 1 ze zm.). <https://sip.lex.pl/#/act/68636690/2904611?directHit=true&directHitQuery=rodo&keyword=10%20milion%C3%B3w> (dostęp: 31.07.2021).

Innym elementem, na który warto zwrócić uwagę w przypadku pracy zdalnej w kontekście ewentualnej utraty dokumentów lub ich zniszczenia, jest praca w pomieszczeniu, gdzie do dokumentacji mają dostęp osoby nieuprawnione. Możemy wyróżnić przynajmniej dwie grupy takich podmiotów. Są to na ogół osoby nieletnie zamieszkujące wspólnie z pracownikiem, czyli dzieci oraz osoby dorosłe nieposiadające właściwego umocowania do wglądu w pozostającą w pobliżu dokumentację. O ile w przypadku osób nieletnich ryzyko ujawnienia danych osobowych wydaje się znikome, o tyle w przypadku osób dorosłych należy wyraźnie takie ryzyko wyartykułować. Jednak rozproszenie wynikające z przebywania w bezpośredniej bliskości z osobami nieletnimi w trakcie wykonywania czynności służbowych niesie ryzyko wystąpienia błędów, a w skrajnych przypadkach również zniszczenia dokumentów źródłowych.

Trzeba zaznaczyć, że chociaż tematyka artykułu dotyczy głównie usług księgowych, to jednak zagadnienie to dotyka wszelkiego rodzaju usług prawnych, usług z zakresu doradztwa podatkowego i wielu innych usług doradczych, takich, w przypadku których w całym systemie świadczenia usługi dla przedsiębiorcy pojawiać się będą dane: finansowe, osobowe, wrażliwe, m.in. określające stan zdrowia, np. pracowników, klientów kancelarii doradztwa podatkowego czy adwokatów lub radców prawnych.

Pewną formą zabezpieczenia dokumentacji przed zniszczeniem czy utratą wydaje się przede wszystkim system elektronicznego obiegu dokumentów. Sam elektroniczny obieg dokumentów daje nam efekty niemożliwe do osiągnięcia w przypadku stosowania tradycyjnego obiegu dokumentacji. Przede wszystkim zapewnia bezpieczeństwo, usprawnia organizację pracy, daje lepszą kontrolę nad procesami związanymi z obiegiem dokumentów, a także przyspiesza działania zespołu.

Wiele aplikacji ERP, ale nie tylko, posiada specjalne moduły pozwalające na sprawne, a przede wszystkim bezpieczne przekazywanie dokumentów pomiędzy klientem biura a biurem rachunkowym czy doradcą podatkowym, radcą prawnym czy adwokatem.

Również urzędy muszą zadbać o zabezpieczenie dokumentacji. Od 12 lipca 2019 r. obowiązuje ustawa o dokumentach publicznych, która co do zasady

zobowiązuje urzędy do zwiększenia bezpieczeństwa przechowywania dokumentów⁷.

Z pojęciem bezpieczeństwa danych i dokumentów wiąże się zagadnienie przechowywania faktur. Faktura jest bowiem jednym z najważniejszych dokumentów podatkowych⁸. Należy zwrócić uwagę na bezsporny fakt, iż dokumenty, w szczególności dokumenty źródłowe takie jak faktury, ewidencje czy raporty, w każdym przypadku są podstawą informacji wynikającej z ich przetworzenia w systemach ERP. Oczywiście odbiorcą tej informacji będą różne podmioty, takie jak: urzędy skarbowe, ZUS, GUS, sądy, banki czy też inwestorzy, zarządy przedsiębiorstw oraz sami klienci. Lista odbiorców informacji dotyczących rachunkowości przedsiębiorstwa jest długa. Same zaś informacje, aby mogły stanowić źródło analizy, muszą być przekazywane z zachowaniem zasady wiernego i rzetelnego obrazu. Niezwykle istotne jest zatem bezpieczeństwo tych danych i dokumentów źródłowych, które je przedstawiają.

Innym rozwiązaniem pomocnym i gwarantującym bezpieczeństwo danych i dokumentów, często stosowanym w przypadku usług rachunkowo-księgowych, jest chmura obliczeniowa. Oczywiście powszechnie znane są opinie wyrażające obawy co do bezpieczeństwa umieszczania danych na zewnętrznych serwerach. Całkowicie jednak zmienia tę opinię fakt korzystania przez administrację skarbową z tego typu rozwiązań przy przesyłaniu jednolitych plików kontrolnych (dalej: JPK) przez przedsiębiorców. Podobne rozwiązania oparte na działaniu chmury obliczeniowej stosowane są w przypadku raportowania Pracowniczych Planów Kapitałowych czy dokumentacji ZUS, a przecież dane o chorobach pracowników w postaci dokumentów e-ZLA są dostępne w systemie PUE. Warto podkreślić, że Ministerstwo Finansów od 1 stycznia 2022 r. uruchomi Krajowy System e-Faktur (dalej: KSeF), który w założeniu ma uprościć dokumentowanie sprzedaży i rozliczanie podatku od towarów i usług. Trudno nie oprzeć się jednak wrażeniu, że KSeF w głównej mierze będzie służył pogłębionej analizie transakcji zawieranych pomiędzy poszczególnymi podmiotami. Nie zmienia to jednak faktu, że system ten będzie bazował na wykorzystaniu stosowanych w systemach ERP procedur API

⁷ Zob. Ustawa z dnia 22 listopada 2018 r. o dokumentach publicznych (tekst jedn., Dz.U. z 2020 r. poz. 725 ze zm.).

⁸ R. Kowalski, *Przechowywanie faktur na przykładach*, ABC, <https://sip.lex.pl/#/publication/151263748/kowalski-radoslaw-przechowywanie-faktur-na-przykladach?keyword=bezpiecze%C5%84stwo%20dokument%C3%B3w&cm=SREST> (dostęp: 31.07.2021).

w celu skomunikowania się z KSeF⁹. Szczególne zadania będą nałożone na biura rachunkowe. Można dostrzec bowiem pewną prawidłowość, która od 1 stycznia 2017 r. pojawia się w dyskusjach w środowisku związanym właśnie z biurami rachunkowymi. Otóż duża część właścicieli biur rachunkowych i doradców podatkowych uważa, że ustawodawca podatkowy stanowiąc – jak twierdzi – przepisy służące zmniejszeniu obowiązków ewidencyjnych nakładanych na podatników, w rezultacie nakłada nowe. Dodatkowo przenosząc w sposób pośredni ciężar wypełniania tych obowiązków z podatników na biura rachunkowe, czyni z księgowych osoby, które co do zasady nie powinny według innych przepisów wykonywać tych czynności¹⁰.

BEZPIECZEŃSTWO I ORGANIZACJA WIRTUALNEGO STANOWISKA PRACY

Sama praca w domu to ogromne wyzwanie, szczególnie gdy nie mamy do dyspozycji odpowiedniego miejsca, a wokół mają miejsce inne wydarzenia, które skutecznie absorbują naszą uwagę. Niebywale trudne jest zachowanie bezpieczeństwa pracy w domu. Temat bezpieczeństwa odnosi się przede wszystkim do dokumentacji i danych. Bardzo dużym ryzykiem utraty danych obarczone jest korzystanie z prywatnych skrzynek pocztowych do celów prowadzonej działalności gospodarczej. Mało profesjonalnie brzmiące adresy są jedynie powodem strat wizerunkowych jednostki. Dużo większe zagrożenie niesie przejęcie przez nieodpowiedni podmiot dokumentacji handlowej, umowy czy ustaleń biznesowych przesłanych do kontrahenta. Pozyskanie obrazu faktury przesłanej w niezabezpieczonej odpowiednio wiadomości może prowadzić do jego wykorzystania przez zorganizowaną grupę przestępczą choćby do próby wyłudzenia podatku od towarów i usług. Straty finansowe w takim wypadku są chyba najmniejsza dolegliwością.

Najczęstszą przyczyną braku zachowania bezpieczeństwa jest używanie przez pracowników komputerów dostępnych dla pozostałych domowników oraz korzystanie z oprogramowania pomocniczego na nieodpowiednio

⁹ K. Kościński, *Firmy już niedługo będą wystawiać faktury ustrukturyzowane*, <https://sip.lex.pl/#/external-news/1795671722?keyword=faktury%20ustrukturyzowane&cm=STOP> (dostęp: 16.07.2021).

¹⁰ Doskonałym przykładem wydaje się tu Ustawa z dnia 5 lipca 1996 r. o doradztwie podatkowym (tekst jedn., Dz.U. z 2020 r. poz. 130 ze zm.).

zabezpieczonych komputerach. Z perspektywy bezpieczeństwa wydaje się, że zabezpieczenie domowych komputerów pracowników w małych i średnich biurach rachunkowych jest niemal niemożliwe bez nakładów finansowych. W wielu wypadkach jednak przy zaangażowaniu niewielkich środków finansowych można wprowadzić takie zabezpieczenie. Wydaje się, że skutecznym rozwiązaniem jest stworzenie wirtualnego środowiska pracy, gdzie pracownik przy pomocy szyfrowanego łącza VPN loguje się na odpowiednio zabezpieczony serwer. Oczywiście takie rozwiązania posiadają już same systemy finansowo-księgowo funkcjonujące na zasadzie udostępniania aplikacji w chmurze, gdzie pracownik może zalogować się z dowolnego miejsca na Ziemi w dowolnym czasie. Wiele biur rachunkowych korzysta z takiego oprogramowania. Oczywiście istotnym elementem poprawnego i płynnego działania aplikacji w chmurze jest dostęp do stałego łącza internetowego.

Z perspektywy użytkownika tego typu rozwiązań mamy do dyspozycji szereg udogodnień. Platforma informująca odbiorcę (klienta) o zaawansowaniu prac księgowych, wielkości majątku, kwocie zobowiązań podatkowych i wysokości składek ZUS daje możliwość nie tylko szybkiego uzyskania informacji. To jednocześnie komunikator i zarazem miejsce przechowywania dokumentów. Często tego typu rozwiązanie oferuje dostęp do prostych analiz. W bardziej zaawansowanych aplikacjach typu *business intelligence* (dalej: BI) mamy do dyspozycji liczne rozwiązania oferujące bardziej dogłębną analizę składników majątku jednostki czy wysokości zobowiązań i należności oraz możliwość stworzenia własnych zestawień ułatwiających zarządzanie jednostką gospodarczą. Rozwiązania tego typu, choć w początkowej fazie wydają się droższe od aplikacji stacjonarnych, w perspektywie czasu i biorąc pod uwagę wysokość kosztów obsługi IT czy kosztów serwisowania sprzętu¹¹, pozwalają na bardziej elastyczne zarządzanie środkami finansowymi przeznaczonymi na sferę IT w przedsiębiorstwie.

¹¹ Często koszty zakupu oraz serwisowania serwerowni przekraczają możliwości finansowe niewielkich przedsiębiorstw.

ORGANIZACJA PRACY ZDALNEJ

Od marca 2020 r. w celu przeciwdziałania COVID-19 pracodawca może polecić pracownikowi wykonywanie, przez czas oznaczony, pracy określonej w umowie o pracę poza miejscem jej stałego świadczenia¹². Rozwiązanie takie zostało wskazane w art. 3 Ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (tekst jedn., Dz.U. poz. 1842 ze zm.) (dalej: ustawa covidowa)¹³. Na gruncie art. 3 ust. 1 ustawy covidowej powstało wiele wątpliwości. Dodany ust. 3 „znacząco ogranicza uznaniowość podmiotu zatrudniającego”¹⁴. Ograniczenie to polega na tym, że praca zdalna może być zlecona przez pracodawcę, gdy „pracownik ma umiejętności i możliwości techniczne oraz lokalowe do wykonywania takiej pracy i pozwala na to rodzaj pracy”¹⁵.

Należy jednak wskazać, że:

*„umiejętności” wskazanych w art. 3 ust. 3 [...] nie należy utożsamiać z kwalifikacjami formalnymi, czyli określonym poziomem wykształcenia, potwierdzonym dyplomem lub świadectwem. [...] praca zdalna może dotyczyć jedynie rodzaju pracy określonego w umowie. Kwalifikacje formalne pracownika powinny zatem wystarczać zarówno do realizacji obowiązków w miejscu ich stałego wykonywania, jak i w innej lokalizacji*¹⁶.

To istotne spostrzeżenie, bowiem praca zdalna może wiązać się z posiadaniem przez pracownika konkretnych, bardzo specyficznych umiejętności, niejednokrotnie odnoszących się do innych dziedzin. Na przykład dla pracownika biura rachunkowego (księgowego) zagadnienia związane z zabezpieczeniem

¹² J. Marciniak, *Praca zdalna*, LEX/el., 2020, <https://sip.lex.pl/#/publication/470129558/marciniak-jaroslawn-praca-zdalna?keyword=praca%20zdalna&cm=STOP> (dostęp: 16.07.2021).

¹³ Przywołana jednostka redakcyjna stanowi, iż w czasie obowiązywania zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii wywołanego COVID-19 oraz w okresie 3 miesięcy po odwołaniu pandemii pracodawca posiada uprawnienie polegające na zleceniu pracownikowi wykonywanie, przez oznaczony czas, pracy określonej w umowie poza miejscem stałego wykonywania.

¹⁴ L. Mitrus, *Praca zdalna de lege lata i de lege ferenda – zmiana miejsca wykonywania pracy czy nowa koncepcja stosunku pracy?*, cz. 2, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2020, nr 11, s. 3–10.

¹⁵ Zob. art. 3 ust. 3 zd. 1 Ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (tekst jedn., Dz.U. poz. 1842 ze zm.).

¹⁶ L. Mitrus, *Praca zdalna de lege lata i de lege ferenda – zmiana miejsca wykonywania pracy czy nowa koncepcja stosunku pracy?*, cz. 1, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2020, nr 10, s. 3–9.

komputera lub ustanowieniem bezpiecznego połączenia VPN mogą okazać się zbyt skomplikowane, aby mógł w sposób swobodny i – co najważniejsze – bezpieczny wykonywać pracę zdalną. Dlatego też „brak takich umiejętności może stanowić faktyczną przeszkodę dla stosowania pracy zdalnej. [...] pracodawca powinien wówczas – w miarę możliwości – zapewnić pracownikowi odpowiednią pomoc i instruktaż”¹⁷.

Trzeba zwrócić też szczególną uwagę na fakt, iż pracy zdalnej nie należy utożsamiać z telepracą.

Tabela 1.

Praca zdalna a telepraca

Praca zdalna	Telepraca
Wykonywana okresowo	Wykonywana regularnie
Poza siedzibą zakładu pracy	Poza siedzibą zakładu pracy
Pracownik wykorzystuje do wykonywania pracy środki telekomunikacji elektronicznej	Pracownik wykorzystuje do wykonywania pracy środki telekomunikacji elektronicznej
Pracodawca wprowadza pracę zdalną poleceniem	Pracodawca nie może samodzielnie wprowadzić telepracy. Zmiany pracy na telepracę dokonuje się tylko na mocy porozumienia stron
Odmowa świadczenia pracy zdalnej jest podstawą do pociągnięcia pracownika do odpowiedzialności	Brak odpowiedzialności pracownika za „nieprzystąpienie” do systemu telepracy
Polecenie pracodawcy	Ustawodawca wykluczył przy wprowadzeniu telepracy wypowiedzenie zmieniające
Kontrola zdalna (standardowa w ramach pracowniczego podporządkowania)	Istnieje prawo do kontroli ze strony pracodawcy – zapowiedzianej i za zgodą zatrudnionego

Źródło: J. Marciniak, *Praca zdalna*, LEX/el. 2020, <https://sip.lex.pl/#/publication/470129558/marciniak-jaroslaw-praca-zdalna?keyword=praca%20zdalna&cm=STOP> (dostęp: 7.07.2021).

Oprócz umiejętności pracownika wykonującego pracę w trybie zdalnym istotnym elementem są też warunki lokalowe. Niestety w tym wypadku ocena, czy pracownik posiada odpowiednie warunki lokalowe do wykonywania pracy

¹⁷ Tamże, s. 3–9.

zdalnej, leży po stronie pracodawcy. W przypadku pozytywnej weryfikacji i oceny pracodawcy pracownik nie może odmówić wykonywania pracy w tym trybie¹⁸. Takie rozwiązanie należy uznać za akceptowalne. Tym bardziej że, jak stanowią przepisy, „pracownik jest obowiązany wykonywać pracę sumiennie i starannie oraz stosować się do poleceń przełożonych, które dotyczą pracy, jeżeli nie są one sprzeczne z przepisami prawa lub umową o pracę”¹⁹. Warto jednak zwrócić uwagę, że może się zdarzyć, iż co prawda warunki lokalowe są wystarczające do świadczenia przez pracownika pracy zdalnej, jednak pomimo to okoliczności występujące w lokalu mogą stanowić poważne utrudnienie w poprawnym wykonywaniu zleconych przez pracodawcę czynności. Do takich utrudnień należy zaliczyć choćby przebywanie w lokalu innych osób.

Pewnym kuriozum wydaje się w takim wypadku obowiązek zapewnienia przez pracodawcę bezpiecznych i higienicznych warunków pracy. O ile w przypadku świadczenia usług księgowych przez pracownika biura rachunkowego dla pracodawcy można przyjąć założenie, że praca zdalna będzie wykonywana w sposób bezpieczny, o tyle co do higieny pracy możemy już mieć wiele zastrzeżeń. Pomimo to praca zdalna co do zasady opiera się na stosunku pracy, który to regulują przepisy prawa pracy. Stąd też „należy przyjąć, że podlega ona czynnościom kontrolnym i nadzorczym realizowanym przez inspektorów pracy. Żaden przepis nie daje podstaw, by przyjąć, że praca zdalna jest wyłączona spod działalności kontrolnej PIP”²⁰.

Warto zadać pytanie: czy praca zdalna jest komfortowa? Oczywiście wszystko zależy od rodzaju świadczonej pracy, czasu i miejsca, w którym tą pracę wykonujemy, a także wieku pracownika pracującego w trybie zdalnym. W ograniczonym zakresie komfort pracy zdalnej może być kontrolowany przez samego pracownika²¹. W wielu przypadkach możemy jednak spotkać się z odmienną opinią.

¹⁸ Por. J. Marciniak, *Praca zdalna*, LEX/el. 2020. <https://sip.lex.pl/#/publication/470129558/marciniak-jaroslaw-praca-zdalna?keyword=praca%20zdalna&cm=STOP> (dostęp: 16.07.2021).

¹⁹ Art. 100 § 1 Ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (tekst jedn., Dz.U. z 2020 r. poz. 1320 ze zm.).

²⁰ S. Kryczka, *Praca zdalna pod kontrolą Państwowej Inspekcji Pracy*, LEX/el., 2020, <https://sip.lex.pl/#/publication/151371907/kryczka-sebastian-praca-zdalna-pod-kontrola-panstwowej-inspekcji-pracy?keyword=higiena%20pracy&cm=SREST> (dostęp: 16.07.2021).

²¹ Strona internetowa Uniwersytetu Warmińsko Mazurskiego w Olsztynie, *7 kroków, które mogą pomóc zadbać o komfort w pracy zdalnej*, <http://www.uwm.edu.pl/kariera/7-krokow-ktore-moga-pomoc-pomoc-zadbac-o-komfort-w-pracy-zdalnej> (dostęp: 16.07.2021).

USŁUGI RACHUNKOWO-KSIĘGOWE

Szczególny rodzaj usług, które z biegiem czasu zmieniają również swój charakter, to właśnie usługi rachunkowo-księgowe, a dokładniej rzecz ujmując, *outsourcing* tych usług. Zakres i liczba obowiązków, które nakładane są przez ustawodawcę na osoby świadczące takie usługi, są znaczne i wymagają od nich określonego rodzaju wiedzy i umiejętności. Dlatego też duży nacisk należy kłaść na aktualizowanie wiedzy pracowników działów księgowych i kadrowych, a także pracowników biur rachunkowych.

Tempo wprowadzanych w życie zmian jest bez wątpienia zbyt szybkie i – co najważniejsze – są one chaotyczne oraz pozbawione w wielu wypadkach konsultacji społecznych. Na pracę zdalną, czy w ogóle na cyfrową transformację usług księgowych, mają wpływ głównie dwa, a w ostatnim czasie trzy elementy. Są to obowiązki nakładane na przedsiębiorców przez ustawodawcę, nie tylko podatkowego, oczekiwania klientów oraz pandemia.

Jeśli chodzi o obowiązki nakładane na przedsiębiorców przez ustawodawcę, najczęściej wymieniane są wśród nich: obligatoryjne przesyłanie JPK, składanie deklaracji podatkowych w formie elektronicznej, przesyłanie w formie cyfrowej sprawozdań finansowych, obsługa Pracowniczych Planów Kapitałowych w zakładach pracy, weryfikowanie danych czynnych podatników podatku od towarów i usług zawartych na tzw. białej liście podatników, stosowanie mechanizmu podzielonej płatności w określonych przez przepisy prawa podatkowego przypadkach... Wszystkie podane obowiązki mają charakter obligatoryjny i niespełnienie określonych warunków wskazanych w odpowiednich przepisach obciążone jest nałożeniem sankcji. Co istotne, wszystkie wymienione elementy mają charakter zestawień elektronicznych lub wymagają czynności dokonywanych za pomocą środków komunikacji elektronicznej. Zatem ustawodawca wymusza od przedsiębiorców stosowanie takich rozwiązań technologicznych, które umożliwiają przesyłanie właściwych plików lub komunikatów jedynie drogą cyfrową. Warto w tym miejscu wskazać choćby na przepisy wprowadzające te obowiązki i nakreślić podstawowe zadania, jakie pełnią wspomniane rozwiązania.

Obowiązek przekazywania w formie elektronicznej ksiąg podatkowych oraz dowodów źródłowych wprowadzony został Ustawą z dnia 10 września 2015 r. o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych

ustaw (Dz.U. poz. 1649 ze zm.) oraz Ustawą z dnia 13 maja 2016 r. o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 846 ze zm.). W aktualnym stanie prawnym kwestie związane z przekazaniem ksiąg podatkowych i dowodów księgowych w formie elektronicznej (JPK) reguluje przepis art. 193a Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn., Dz.U. z 2020 r. poz. 1325 ze zm.). Niezwykle ciekawym rozwiązaniem ustawodawcy podatkowego jest norma zawarta w § 2, który stanowi, że:

struktura logiczna postaci elektronicznej ksiąg podatkowych oraz dowodów księgowych, z uwzględnieniem możliwości wytworzenia jej z programów informatycznych używanych powszechnie przez przedsiębiorców oraz automatycznej analizy danych, jest dostępna w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie podmiotowej urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw finansów publicznych²².

Sporo wątpliwości budzi cytowany powyżej zapis. Okoliczność, że poszczególne struktury logiczne JPK nie są określane w formie aktów prawnych (rozporządzeń wykonawczych), a jedynie są ogłaszane w BIP Ministerstwa Finansów, wywołuje dodatkowe pytania ze strony podatników co do zasadności podawania wymaganych przez Ministerstwo informacji oraz prawidłowego wypełniania tych struktur²³. Dodatkowym elementem powodującym pewne trudności w samym procesie przesyłania pliku JPK jest konieczność złożenia na nim podpisu w formie elektronicznej.

Wśród ww. obowiązków nałożonych przez ustawodawcę warto również zwrócić uwagę na tzw. mechanizm podzielonej płatności (ang. *split payment*). Obowiązek stosowania w niektórych branżach mechanizmu podzielonej płatności (dalej: MPP) wprowadził sporo zamieszania w sposobie ich funkcjonowania, a głównie w sposobie wystawiania przez nie dokumentów sprzedaży. Zgodnie bowiem z art. 108a ust 1 Ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (tekst jedn., Dz.U. z 2021 r. poz. 685 ze zm.) (dalej: u.p.t.u.)

²² Szerzej na ten temat: T. Talar, *Ocena skutków prawnych wprowadzenia jednolitego pliku kontrolnego w podatku od towarów i usług*, [w:] B. Sitek, J. Skwirowska, K. Milkowski (red.), *Wpływ zmian w prawie gospodarczym na kondycję gospodarki*, Kortowski Przegląd Prawniczy Monografie (KPP Monografie), Olsztyn 2019, s. 31–49.

²³ A. Bartosiewicz, M. Smaga, *Regulacje prawa podatkowego dotyczące jednolitych plików kontrolnych*, [w:] A. Bartosiewicz, M. Smaga, *E-kontrola podatkowa i jednolity plik kontrolny*, WKP, Warszawa 2018. <https://sip.lex.pl/#/monograph/369437432/4?keyword=obowi%C4%85z-kowy%20jpk&toCHit=1&cm=SREST> (dostęp: 16.07.2021).

„podatnicy, którzy otrzymali fakturę z wykazaną kwotą podatku, przy dokonywaniu płatności kwoty należności wynikającej z tej faktury mogą zastosować mechanizm podzielonej płatności”. Naturalnie zwrot „mogą zastosować” nie nakłada na podatnika obowiązku stosowania MPP. Obowiązek taki nakłada na podatnika kolejna jednostka redakcyjna. Jest on jednak uzależniony od spełnienia przez podatnika pewnych warunków. Nabyte towary lub usługi, udokumentowane fakturą, muszą być wymienione w załączniku nr 15 do Ustawy, a kwota należności ogółem musi przekraczać kwotę 15 000 zł lub jej równowartość w walucie obcej²⁴. Dodatkowym elementem wyróżniającym dokumentowanie dostaw towarów i usług wymienionych w załączniku nr 15 i o wartości przekraczającej 15 000 zł jest konieczność dodania na fakturze oznaczenia „mechanizm podzielonej płatności”. Jego brak może skutkować w niektórych przypadkach sankcją.

Ponieważ podatnicy w gruncie rzeczy zakładają, że to właśnie działy finansowo-księgowe i biura rachunkowe powinny znać aktualnie obowiązujące przepisy prawa podatkowego, w wielu wypadkach próbują scedować na nie obowiązek określenia, czy dany towar lub usługa, będące przedmiotem dostawy, widnieją w załączniku nr 15. Niestety gdy biuro udzieli zgody, choćby dorozumianej, na takie rozwiązanie, w przypadku niewłaściwie wystawionego dokumentu ponosi ono z tytułu odpowiedzialność.

Niewątpliwie oprócz wymagań nakładanych przez ustawodawcę na przedsiębiorców, w tym przedsiębiorców świadczących usługi księgowe, znaczna część oczekiwań powodujących wdrażanie rozwiązań cyfrowych w działalności biur rachunkowych wynika z potrzeb klientów. Dotyczą one przede wszystkim bezpieczeństwa dokumentów i danych, ale również zminimalizowania ryzyka podatkowego i fachowego doradztwa, nierzadko nawet doradztwa w wyborze odpowiednich rozwiązań z zakresu oprogramowania ERP. Oczywiście stosując oprogramowanie tego samego producenta, zarówno przedsiębiorca, jak i biuro rachunkowe mogą zapewnić najwyższy poziom bezpieczeństwa danych przekazywanych pomiędzy siedzibą przedsiębiorcy a biurem. To niebywale ważny element komunikacji oraz czynnik wpływający na zaufanie pomiędzy tymi podmiotami.

Zminimalizowanie ryzyka podatkowego ma zupełnie odmienny charakter i oparte jest raczej na swego rodzaju dystansie pomiędzy przedsiębiorcą a

²⁴ Zob. art. 108a ust. 1a u.p.t.u.

biurem rachunkowym. W wielu przypadkach klient próbuje przenieść ryzyko podatkowe na biuro rachunkowe, prosząc o wykonanie dodatkowych czynności. Niestety współpraca biura rachunkowego i klienta jest działaniem systematycznym i periodycznym. W takich warunkach powstaje pomiędzy pracownikiem biura i klientem swego rodzaju znajomość, która powoduje „rozluźnienie” relacji, a co za tym idzie możliwość „nacisku” na pracownika biura i w rezultacie powstanie zobowiązania do wykonania konkretnych, nieobjętych umową czynności. Trzeba zatem w takich okolicznościach wskazać jasne granice pomiędzy obowiązkami przedsiębiorcy (klienta) a obowiązkami biura rachunkowego. Rozwiązaniem może być zastosowanie procedur wynikających przede wszystkim z zapisów umownych, ale i stosowanie rozwiązań komunikacji elektronicznej. Dobrym przykładem będzie korzystanie z procedury elektronicznego obiegu dokumentów. Wprowadzenie procedur *compliance* oraz opracowanie odpowiedniej dokumentacji procesów pracy biur rachunkowych pozwoli na uniknięcie niektórych błędów oraz odpowiedzialności. Bez wątplenia do takich czynności należy wykorzystać nowoczesne, bezpieczne i na bieżąco aktualizowane oprogramowanie.

Koszty zatrudnienia pracowników stanowią dużą część wydatków jednostek gospodarczych, w tym biur rachunkowych. Klienci korzystający z usług księgowych jednostek zewnętrznych minimalizują konieczność tworzenia działu księgowego w swoim przedsiębiorstwie. Z kolei podmioty świadczące usługi rachunkowe, starając się zminimalizować koszty wynikające z dodatkowego zatrudnienia, rozważają i wprowadzają nowoczesne rozwiązania cyfrowe pozwalające na ograniczenie zatrudnienia. Wdrażając rozwiązania cyfrowe, takie jak skanowanie dokumentów lub udostępnianie klientowi aplikacji na smartfon przesyłającej obraz dokumentu bezpośrednio do chmury obliczeniowej, znacznemu skróceniu ulega czas ręcznego wprowadzania dokumentów źródłowych. Takie rozwiązanie odpowiada innemu oczekiwaniu klienta, a mianowicie szybkiego dostępu do informacji o zobowiązaniach podatkowych, zobowiązaniach wobec ZUS czy też innych danych, takich jak wysokość zobowiązań lub należności wobec klientów.

Bardzo ważne jest, aby klient miał możliwość dostępu do danych z dowolnego miejsca i w dowolnym czasie. Ma to związek z tendencją w zakresie

oczekiwań, jakie klienci mają wobec biur rachunkowych²⁵. Tym bardziej że działalność gospodarczą rozpoczyna właśnie pokolenie, dla którego dostęp do informacji w jak najkrótszym czasie ma istotne znaczenie nie tylko z powodów merytorycznych. Wymienione wyżej elementy wpływają bez wątpienia również na konkurencyjność biur rachunkowych. Oczywiście nawet najszybciej i najbardziej przejrzysto zaprezentowana informacja nie będzie miała żadnej wartości, jeśli będzie niezgodna z rzeczywistością.

Wprowadzenie JPK oraz MPP, a także wykazu czynnych podatników VAT (białej listy podatników) jest elementem wyraźnie ułatwiającym kontrolę podatników przez aparat skarbowy. W przypadku cyfrowej transformacji życia zarówno gospodarczego, jak i społecznego przeniesienie pewnych działań w sferę cyfrową jest absolutnie uzasadnione. Istnieje wiele płaszczyzn, gdzie cyfrowa transformacja, odciskając swoje piętno, wprowadziła szereg udogodnień. Elektroniczne zwolnienia czy możliwość przechowywania dokumentacji pracowniczej w formie elektronicznej to te elementy, których efektem jest skrócenie czasu pracy oraz brak konieczności tworzenia dokumentacji papierowej.

PODSUMOWANIE

Należy stwierdzić, że do połowy drugiej dekady XX w. mieliśmy do czynienia z pewnego rodzaju zachwytem nad cyfrową transformacją w środowisku osób pracujących w biurach rachunkowych oraz koniecznością wprowadzania rozwiązań pozwalających na wypełnianie obowiązków nakładanych na biura i przedsiębiorców przez ustawodawcę. Na początku postrzegaliśmy nowoczesne technologie jako narzędzia pozwalające na skrócenie czasu pracy, co przyniosła

²⁵ Według badań przeprowadzonych przez Stowarzyszenia Księgowych w Polsce „największą grupę potrzeb – zgłaszaną łącznie przez blisko połowę (49%) respondentów omawianego badania – są potrzeby informacyjne. Klienci oczekują szybkiej i precyzyjnej informacji zarządczej o płatnościach i fakturach (32%) oraz o prognozowanym zapotrzebowaniu na gotówkę (17%). Druga największa grupa potrzeb (łącznie 32%) związana jest z oczekiwanym wsparciem biur rachunkowych w prowadzeniu: ogólnym, związanym z wiedzą branżową biura (21%) oraz udostępnieniem narzędzi do prowadzenia firmy, np. fakturowania, rozliczania delegacji (11%). Trzecią grupę stanowią oczekiwania klientów w zakresie doradztwa związanego z optymalizacją kosztów oraz podatków (19%). Źródło: strona internetowa Wielkopolskiego Oddziału Stowarzyszenia Księgowych w Polsce w Poznaniu, <https://skwp.poznan.pl/aktualnosc/biznes-potrzuje-szybkiej-informacji-a-ksiegowi-poprawy-swojego-statusu-zawodowego/> (dostęp: 17.07.2021).

przede wszystkim automatyzacja pewnych procesów. Tym samym komfort pracy ulegał znacznej poprawie. Wkrótce cyfrowa transformacja stała się swego rodzaju modą, trendem, który podchwyciło przede wszystkim młode pokolenie. Dziś, jak wskazują przepisy i okoliczności, jest koniecznością. Stąd też na postawione w temacie pytanie należy odpowiedzieć jednoznacznie. Cyfrowa transformacja w dziedzinie usług rachunkowych stała się procesem, który będzie trwał. Z dużym prawdopodobieństwem można postawić hipotezę, że procesy cyfrowe, ze względu na bezpieczeństwo danych i dokumentów, staną się głównym źródłem informacji wynikających z ewidencji podatkowych. Jej potwierdzenia należy dopatrywać się w zapowiadanych przez Ministerstwo Finansów sposobie, najpierw fakultatywnie, a od 2023 roku obligatoryjnie, wystawiania, otrzymywania i przechowywania faktur ustrukturyzowanych. Pozostaje nam jednak zadać pytanie: jakie skutki przyniesie jutro? Należy przyjąć założenie, że w sferze działalności gospodarczej, a ściślej rzecz ujmując, w sferze usług rachunkowych, prawnych, doradczych i wielu innych, cyfrowa transformacja będzie podlegać ciągłemu rozwojowi. Z perspektywy jednak użytkowników prawa gospodarczego, bilansowego i podatkowego *de lege ferenda* trzeba postulować zmiany przede wszystkim w sposobie tworzenia przepisów prawa, a także odpowiedniego dla powagi ustawodawstwa podatkowego *vcatio legis*, który dla aktów prawnych tej wagi powinien wynosić przynajmniej dwanaście miesięcy. Z kolei w okresie tym należy przeprowadzić szeroko zakrojone konsultacje społeczne, które stanowią formę demokracji bezpośredniej.

BIBLIOGRAFIA

- Bartosiewicz A, Smaga M., *Regulacje prawa podatkowego dotyczące jednolitych plików kontrolnych*, [w:] A. Bartosiewicz, M. Smaga, *E-kontrola podatkowa i jednolity plik kontrolny*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2018, <https://sip.lex.pl/#/monograph/369437432/4?keyword=obowi%C4%85zkowy%20jpk&toHit=1&cm=SREST> (dostęp: 16.07.2021).
- Gawroński M., *RODO Przewodnik ze wzorami*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 391.
- Kowalski R., *Przechowywanie faktur na przykładach*, ABC, <https://sip.lex.pl/#/publication/151263748/kowalski-radoslaw-przechowywanie-faktur-na-przykladach?keyword=bezpiecze%C5%84stwo%20dokument%C3%B3w&cm=SREST> (dostęp: 31.07.2021).
- Kryczka S., *Praca zdalna pod kontrolą Państwowej Inspekcji Pracy*, LEX/el., 2020, <https://sip.lex.pl/#/publication/151371907/kryczka-sebastian-praca-zdalna-pod-kontrola-panstwowej-inspekcji-pracy?keyword=higiena%20pracy&cm=SREST> (dostęp: 16.07.2021).
- Leśniak G.J., *Firmy w pandemii tracą dokumenty*, Prawo.pl, <https://sip.lex.pl/#/external-news/1795664352?keyword=Firmy%20w%20pandemii%20trac%C4%85%20dokumenty%20i%20dane> (dostęp: 16.07.2021).
- Marciniak J., *Praca zdalna*, LEX/el., 2020, <https://sip.lex.pl/#/publication/470129558/marciniak-jaroslav-praca-zdalna?keyword=praca%20zdalna&cm=STOP> (dostęp: 16.07.2021).
- Mitrus L., *Praca zdalna de lege lata i de lege ferenda – zmiana miejsca wykonywania pracy czy nowa koncepcja stosunku pracy?*, cz. 2, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2020, nr 11, s. 3–10.
- Such-Pyrgiel M., *Człowiek w dobie cyfrowej transformacji. Studium socjologiczne*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2019, ISBN 978-83-66220-96-6.
- Talar T., *Ocena skutków prawnych wprowadzenia jednolitego pliku kontrolnego w podatku od towarów i usług*, [w:] B. Sitek, J. Skwirowska, K. Milkowski (red.), *Wpływ zmian w prawie gospodarczym na kondycję gospodarki*, Kortowski Przegląd Prawniczy Monografie (KPP Monografie), Olsztyn 2019, s. 31–49.

AKTY PRAWNE

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U. UE. L. z 2016 r. Nr 119, s. 1 ze zm.). [https://sip.lex.pl/#/act/68636690?unitId=art\(34\)](https://sip.lex.pl/#/act/68636690?unitId=art(34)) (dostęp: 31.07.2021).
- Ustawa z dnia 5 lipca 1996 r. o doradztwie podatkowym (tekst jedn., *Dz.U.* z 2020 r. poz. 130 ze zm.).
- Ustawa z dnia 22 listopada 2018 r. o dokumentach publicznych (tekst jedn., *Dz.U.* z 2020 r. poz. 725 ze zm.).

Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (tekst jedn., *Dz.U.* poz. 1842 ze zm.).
Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (tekst jedn., *Dz.U.* z 2020 r. poz. 1320 ze zm.).

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

Koślicki K., *Firmy już niedługo będą wystawiać faktury ustrukturyzowane*, <https://sip.lex.pl/#/external-news/1795671722?keyword=faktury%20ustrukturyzowane&cm=STOP> (dostęp: 16.07.2021).

Sprawozdanie z działalności Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych w roku 2019, <https://.gov.pl/pl/437> (dostęp: 16.07.2021), s. 25.

Strona internetowa Uniwersytetu Warmińsko Mazurskiego w Olsztynie, *7 kroków, które mogą pomóc zadbać o komfort w pracy zdalnej*, <http://www.uwm.edu.pl/kariera/7-krokw-ktore-moga-pomoc-zadbac-o-komfort-w-pracy-zdalnej> (dostęp: 16.07.2021).

Strona internetowa Wielkopolskiego Oddziału Stowarzyszenia Księgowych w Polsce w Poznaniu, <https://skwp.poznan.pl/aktualnosc/biznes-potrzebuje-szybkiej-informacji-a-ksiegowi-poprawy-swojego-statusu-zawodowego/> (dostęp: 17.07.20